

بدون اطلاع دقیق و مشخص از واقعیت مسائل ملی و قومی در ایران معاصر که طبیعتاً داده‌های ناخوشایندی می‌باشند که باطبع لطیف و سهل‌انگار بسیاری از اهل فکر و اندیشه این سرزمین نیز همخوانی ندارند، بررسی و شناخت در خور توجهی حاصل نخواهد شد. از این رو باید امیدوار بود که مؤسسه مطالعات ملی که به درستی چنین وظیفه مهمی را نصب‌العین قرار داده است، رفع این کاستی عمده را نیز مورد توجه قرار دهد.

ک.ب

کتابخانه
۱۴۹

نگاهی به برنامه بودجه سال

۱۳۷۹

بودجه کل کشور برای سال ۱۳۷۹ که رقم پیشنهادی آن برابر ۳۵۸،۷۷۷ میلیارد ریال است، نسبت به مصوبه سال جاری ۳۰ درصد افزایش دارد. این بودجه عملاً از سه قسمت تشکیل شده است.

- ۱- بودجه عمومی دولت با ۱۲۵،۹۵۳ میلیارد ریال و ۱۴/۸ درصد رشد نسبت به رقم مصوب سال جاری؛
- ۲- بودجه شرکت‌ها و بانک‌های دولتی با ۲۳۳،۹۰۶ میلیارد ریال و ۳۱ درصد رشد

این که مسائل قومی ما چیست، نحوه شکل‌گیری و تکوین تاریخی آن‌ها چگونه بوده است و در هر یک از ادوار تاریخ معاصر ایران چه شکلی به خود گرفته‌اند و از این مهم‌تر در حال حاضر چه شکلی دارند و چه وجه بیانی را در پیش گرفته‌اند، همگی از جمله پرسش‌هایی هستند که در باب آن‌ها اطلاع دقیقی در دست نیست.

تقریباً همه می‌دانیم که ایران کشوری است با یک تنوع قومی و مذهبی گسترده و به همین ترتیب می‌دانیم و یا به عبارت دقیق‌تر احساس می‌کنیم که این تنوع و گوناگونی مسائل خاص خود را به دنبال داشته و در مقاطعی با طرز تلقی حاکم از هویت ملی ایرانی در تعارض بوده است.

ولی آیا با چنین دانش محدودی از وجوه مشخص و عینی مسئله می‌توان به کسب یک شناخت دقیق از این مسائل امیدوار بود؟

در کشوری که هنوز آمار نفوس آن برحسب گویش‌های رایج، آماری محرمانه تلقی می‌شود و چشم فرو بستن بر بسیاری از تظاهرات بیرونی مسائل ملی و قومی مصلحت تلقی می‌گردد، صرف برگزاری یک رشته میزگردهای عالمانه و طرح پاره‌ای از مباحث نظری رایج در ممالک راقیه در این باب تا چه حد کارساز خواهد بود؟

۳- بودجه مؤسسات انتفاعی وابسته به دولت با ۵,۴۷۵ میلیارد ریال.

۶۵ درصد بودجه کل کشور به شرکت‌های دولتی و بانک‌ها و فقط ۳۵ درصد آن به بودجه عمومی دولت تعلق دارد، که اهمیت تصدی اقتصادی دولت را در برابر اعمال حاکمیت سیاسی آن معین می‌سازد.

۱- بودجه عمومی دولت

در طرف دریافت‌ها از ۱۰۰ درصد بودجه عمومی دولت، مالیات‌ها ۳۱ درصد، نفت و گاز ۴۹ درصد و سایر منابع ۲۰ درصد دریافت‌های دولت را تشکیل می‌دهند. رقم مالیات‌ها نسبت به مصوب سال جاری از ۱۳/۶ درصد رشد برخوردار است. در بودجه پیشنهادی افزایش ۲۰ درصدی برق، مخابرات و بهای حامل‌های انرژی (هرلیستر بنزین ۴۵۰ ریال)، ۱۰ درصد مالیات غیر مستقیم از قیمت فروش هر دستگاه خودرو تولید داخل و افزایش مالیات فولاد، مس، تلفن همراه پیش‌بینی شده است. درآمد نفت ۲۱ درصد رشد نشان می‌دهد، که این رقم شامل فروش ارز فقط به بانک مرکزی به نرخ شناور ۱۷۵۰ ریال نمی‌شود، بلکه فروش سیگار وارداتی و نوشابه (تبصره ۵۸) به نرخ‌های ترجیحی، واریزنامه‌ای و فروش‌های دخالتی در بازار آزاد را نیز در برمی‌گیرد.

این شیوه، درحالی‌که ضد تورمی است، اولاً منابع بسیار زیادتری را، در مقایسه با فروش به بانک مرکزی، از مردم منفک می‌سازد و به دولت انتقال می‌دهد. ثانیاً رقم واقعی کسری درآمدها در مقایسه با هزینه‌ها را مستعد می‌سازد. به عبارت ساده‌تر، فروش ارزهای نفتی به مردم به قیمت‌هایی که چند برابر نرخ رسمی ارز می‌باشد، بر رقم واقعی کسری بودجه عمومی دولت سرپوش می‌گذارد. برابر ۶۴ درصد از دریافت‌های دولت حاصل از صدور نفت و گاز از محل نرخ‌های ترجیحی (غیر شناور و غیر صادراتی) تحصیل خواهد شد. در محاسبات بودجه قیمت هر بشکه نفت ۱۸ دلار و درآمد حاصل از فروش نفت خام ۱۱,۸۹۰,۰۰۰,۰۰۰ دلار پیش‌بینی شده‌است.

فروش ارزهای نفتی به مردم (به قیمت‌های واریزنامه‌ای و آزاد)، ضمن اینکه مشکل کسری بودجه دولت را حل می‌کند. برای مردم و حتی دستگاه‌های دولتی، که خریدار این ارزها هستند، مشکلات عدیده‌ای را به وجود می‌آورند. مثلاً قیمت تمام شده کالاها و خدمات را افزایش می‌دهد، محاسبه سوددهی واقعی بین دستگاه‌هایی که یکی دلارهای ۱۷۵ تومان گرفته و دیگری به قیمت ۸۰۰ تومان آن را به دست آورده غیرممکن می‌شود و در بهترین موقعیت عدم

دریافت‌ها	پرداخت‌ها
درآمدهای عمومی دولت و سایر منابع ۱۱۰.۳۹۵	پرداخت‌های بودجه عمومی دولت ۱۱۰.۳۹۵
مالیات‌ها ۳۳.۸۲۸	هزینه‌های عمرانی ۲۴.۹۳۵
نفث ۵۴.۳۴۲	هزینه‌های جاری ۸۵.۴۶۰
سایر ۲۱.۲۸۵	
برگشتی از سال قبل ۹۴۰	از پرداخت وام‌های خارجی ۹۹
درآمدهای اختصاصی ۱۵.۵۵۸	پرداخت‌های اختصاصی ۱۵.۵۵۸
بودجه عمومی دولت ۱۲۵.۹۵۳	بودجه عمومی دولت ۱۲۵.۹۵۳

کارآیی دستگاه‌های دولتی که با ارزش ۱۷۵ تومان کار کرده است را پنهان می‌سازد.

در طرف پرداخت‌ها، از ۱۰۰ درصد بودجه عمومی دولت، هزینه‌های جاری ۷۷ درصد، هزینه‌های عمرانی ۲۲ درصد و باز پرداخت بدهی‌های خارجی حدود ۱ درصد پرداخت‌های دولت را تشکیل می‌دهند. این درصدها علی‌الظاهر عدم توجه دولت را به توسعه اقتصادی کشور و در عوض تأکید بر روی امور اجتماعی و معیشتی مردم نشان می‌دهد. به همین مناسبت اکنون هزاران پروژه عمرانی نیمه کار متوقف هستند. رقم هزینه‌های عمرانی بودجه عمومی نسبت به رقم تعدیل شده بودجه مصوب سال قبل (توسط سازمان برنامه) برابر ۲۰ درصد رشد دارد. لکن هزینه‌های جاری بودجه عمومی حدود ۲۶ درصد نسبت به رقم مصوب سال قبل رشد دارد.

۲- هزینه‌های جاری دولت

رقم ۸۵.۴۶۰ میلیارد ریال هزینه‌های جاری دولت عمدتاً بین چهار نوع امور تقسیم می‌شوند.

- ۱- به امور عمومی ۱۲ درصد
- ۲- به امور دفاعی ۱۹/۵ درصد اختصاص داده شده‌اند. این دو رقم که جمعاً ۳۱/۵ درصد هزینه‌های جاری دولت را تشکیل می‌دهند عمدتاً صرف تأمین نظم و امنیت داخلی و دفاع از مرزهای کشور می‌شود.
- ۳- امور اجتماعی، که ۴۶ درصد هزینه‌های جاری دولت است، به مصرف آموزش و پرورش، تأمین بهداشت عمومی، آموزش عالی، تخصصات، و تأمین سایر خدمات اجتماعی (موضوع تبصره ۲۹) متانند ۸۰۰ میلیارد ریال افزایش سرمایه بانک توسعه صادرات، تصفیه بدهی‌های معوق دولت به صندوق بازنشستگی و سازمان تأمین اجتماعی و پرداخت تعهدات خارجی و

پرداخت ۱۳۰۰ میلیارد ریال یارانه مستقیم دولتی می‌رسد.

۴- به امور اقتصادی فقط ۲ درصد هزینه‌های جاری دولت تخصیص می‌یابند. اشکال ساختاری بودجه عمومی دولت ناشی از روشی است که از قبل از انقلاب در ایران معمول گردیده و بدون هرگونه تغییری ادامه یافته است. اصولاً دولت می‌بایست هزینه‌های جاری خود را به دریافت‌های جاری خود، که از ۱- مالیات‌ها ۲- فروش کالا و خدمات تحصیل می‌گردند، محدود کند. بنابراین در سمت دریافت‌ها درآمد نفت جایگاهی منطقی ندارد. زیرا که فروش نفت فروش منابع ملی کشور است و جزو سرمایه‌های ملی محسوب می‌شود نفت فقط باید در امور عمرانی و سرمایه‌ای به کار رود و تبدیل به احسن گردد. تا اینکه هم نسل حاضر و هم نسل آینده از آن استفاده کند. درآمد نفت نباید صرف خرید گندم و شکر و یا سایر هزینه‌های جاری وزارت خانه‌ها شود. این درآمدیست که هر دلار آن از "هزینه فرصت" بسیار بالایی برخوردار است و نباید در امور جاری مصرف گردد.

دوم اینکه هزینه‌های عمرانی و سرمایه‌ای دولت در بودجه عمومی نباید از محل دریافت‌های جاری دولت تأمین اعتبار شوند. در واقع محل استقرار این هزینه‌ها اینجا نیست. جایگاه منطقی هزینه‌های

عمرانی در بودجه دولت، که ارزیابی دارند، این است که، بدون تبدیل به ریال در برابر درآمدهای ارزی حاصل از فروش نفت قرار گیرند. سپس هم ارز ریالی هزینه‌های پروژه‌های عمرانی به قیمت‌های رسمی ارز از این محل تأمین شوند. درآمدها و هزینه‌های اختصاصی دولت نیز که اکنون جداگانه ثبت می‌شوند، باید کلاً تحت سر فصل‌های فوق‌الذکر نگهداری شوند تا اثرات اقتصادی آن‌ها قابل بررسی گردد.

به صورت کنونی جایگاه رقم مالیات تأمین اجتماعی، که اثرات باز توزیعی و حمایتی دارد و سالانه حدود ۱۰،۰۰۰ میلیارد ریال از مردم و کارفرما منک می‌کند و به دستگاه دولتی، که سازمان تأمین اجتماعی نامیده می‌شود، انتقال می‌دهد، شفاف نیست. دریافت‌ها و پرداخت‌های این سازمان باید تحت سر فصل خاص خود در بودجه عمومی دولت حضور یابد. چنانچه هزینه‌های جاری در برابر دریافت‌های جاری دولت قرار گیرند، رقم کسری در بودجه عمومی دولت خود به خود آشکار می‌شود. در حال حاضر رقم کسری در بودجه عمومی دولت در لابلای تبصره‌ها که بسیاری از آن‌ها به تسهیلات بانکی متکی هستند و کمک‌هایی که دولت از بودجه جاری خود به ضرر و زیان سالانه بسیاری از شرکت‌های دولتی می‌کند، مخفی هستند. سال آینده ۶۴ درصد

دریافت‌های دولت از صادرات نفت به نرخ واریزنامه‌ای به مردم فروخته خواهند شد، که بخشی از کسری بودجه عمومی دولت را پوشش می‌دهد. ضمناً رقم قطعی درآمدهای مالیاتی دولت در سال‌های گذشته اغلب کمتر از رقم مصوب نصیب دولت شده‌اند و کسری بودجه عمومی را به همان نسبت افزایش داده‌اند.

۳- بودجه شرکت‌های دولتی و بانک‌ها

حدود دو سوم فعالیت‌های دولت ایران به اعمال حاکمیت اقتصادی، تصدیگری و مدیریت منابع ملی به منظور کسب سود مربوط می‌گردد. انجام این عملیات دولت را کلاً در رقابت با مردم و بخش خصوصی قرار داده است. دولت مردان ایران نیز از موضع قدرت با مردم برخورد کرده و هرگونه رقیب خصوصی بالقوه را تضعیف می‌کنند. به همین مناسبت، علی‌رغم مدیریت ضعیف و زیان سالانه این شرکت‌ها به حیات آن‌ها ادامه داده می‌شود. این شرکت‌ها در اقتصاد ایران ماهیات انگلی پیدا کرده‌اند. دولت از

قدرت خرید مردم و مخالف میل آن‌ها سالانه، مالیات پنهان می‌گیرد و از طریق وام بانک مرکزی ایران، به این شرکت‌ها انتقال می‌دهد. هرچه زودتر این شرکت‌ها خصوصی شوند و از بودجه دولت منفک گردند به نفع همه مردم ایران است. اگر کسری بودجه کل کشور، از ناحیه زیان شرکت‌های دولتی و بانک‌ها را برابر رقم وام‌های داخلی و خارجی آن‌ها، قرار دهیم، در سال ۱۳۷۹ این شرکت‌ها جمعاً ۲۳۶/۴۰، یا برابر ۳۱ درصد بودجه عمومی کشور کسری ایجاد خواهند کرد. ولی این درصد عملاً بیشتر از ۳۱ درصد است. بخشی از وام‌های داخلی که از محل انتشار اسکناس‌های جدید بانک مرکزی ایران تأمین شوند با ضریب تکثیر ۲/۵ الی ۳ برابری بر حجم پول و نقدینگی شور مؤثر واقع می‌شوند. وام از سیستم بانکی کشور نیز باعث خلق پول اعتباری توسط بانک‌های کشور و نتیجتاً افزایش ... ر نقدینگی را همراه دارد. هزینه شرکت‌های دولتی و بانک‌ها در سال ۱۳۷۹ برابر

دریافت‌ها	پرداخت‌ها
بودجه شرکت‌های دولتی و بانک‌ها ۱۳۳,۹۰۶	بودجه شرکت‌های دولتی و بانک‌ها ۱۳۳,۹۰۶
درآمد شرکت‌های دولتی و بانک‌ها ۱۹۳,۶۷۰	شرکت‌های دولتی و بانک‌ها هزینه ۲۰۹,۹۲۲
استفاده از وام‌های داخلی ۲۷,۴۸۱	باز پرداخت تسهیلات بانکی ۱۹,۱۳۴
استفاده از وام‌های خارجی ۱۲,۷۵۵	با پرداخت وام‌های خارجی ۴,۸۵۰
مؤسسات انتفاعی وابسته به دولت ۵,۴۷۵	مؤسسات انتفاعی وابسته به دولت ۵,۴۷۵
کسر می‌شود: اقلام دوباره منظور شده ۶,۵۵۷	کسر می‌شود: اقلام دوباره منظور شده ۶,۵۵۷
بودجه کل کشور ۳۵۸,۷۷۷	بودجه کل کشور ۳۵۸,۷۷۷

۲۰۹،۹۲۲ میلیارد ریال است. شرکت‌های دولتی و بانک‌ها در نظر دارند ۴۰،۲۳۶ میلیارد ریال از نظام بانکی کشور و بانک‌های خارجی وام بگیرند و از محل این وام‌ها ۲۳،۹۸۴ میلیارد ریال آن را به بانک‌های داخلی و خارجی پرداخت کنند. بنابراین خالص افزایش بدهی‌های آن‌ها به بانک‌ها برابر ۱۶،۲۵۲ میلیارد ریال، که برابر کسری بودجه آن‌هاست، افزایش خواهد یافت. شرکت‌های دولتی و بانک‌ها هم‌اکنون حدود ۱۴،۰۰۰ میلیارد ریال به بانک‌ها و حدود ۲۰،۰۰۰ میلیارد ریال به بانک مرکزی ایران بدهی انباشته شد. هر قدر شرکت‌های دولتی از بانک‌های کشور بیشتر وام دریافت کنند بخش خصوصی و مردم کمتر می‌توانند وام بگیرند. بنابراین شرکت‌های دولتی حتی بر سر منابع پولی بانکی نیز با بخش خصوصی و با مردم در رقابت هستند. آن هم رقابتی بسیار نابرابر.

واقعاً وقت آن رسیده است که فکری جدی برای این مسئله بشود.

پژوهش‌های علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
رتال جامع علوم انسانی

اکبر کرباسیان

کتاب و ۱۵۱